

August Ahlqvist
kirjeidensä valossa

AUGUST AHLQVIST *Kirjeet. Kielimiehen ja kaukomatkailijan viestejä 1845—1889*. Toimittaneet MAIJA HIRVONEN ja KAISU LAHIKAINEN. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 374. Jyväskylä 1982. 421 s.

Elämme muistojen aikaa. Kansalliset instituutiomme ja merkkimiehemme täyttävät mikä 100, mikä 150 vuotta. Snellman, Runeberg ja Lönnrot nauttivat sellaista kansansuosiota, että moista ei ole nähty vuosikymmeniin. Kustantajat julkaisevat uusinta- ja loistopainoksia 1800-luvun

Kirjallisuutta

arvoteoksista, ja arkistojen kätköistä yritetään löytää vielä jotakin ennen painamaton kansalaisten lukuhalun tyydyttämiseksi. Nostalgiata ja eskapismia? Varmaan, mutta myös jotakin muuta. Kansakunnalle riittää ihmettelemistä omassa menneisyydessään. Nyt kun autonomian ajan pitkä harppaus näyttää johtaneen arvovaltaisen sivistys- ja hyvinvointivaltion vakiintuneeseen statukseen, voi kääntää katseensa taaksepäin nähdäkseen, kuinka tempu oikein tehtiin.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura yrittää parhaansa tarjotakseen taakseenkatsojille nähtävää: hiljattain ovat ilmestyneet Porthanin pääteosten suomennos, Ahlqvistin kirjeet, Karkaman Runeberg-tutkimus, Kaukosen »1800-luvun Kuopio ja kansallinen kulttuuri», Paulaharjun »Karkjalainen sauna» ja Elias Lönnrot -seurapelejä, tulossa ovat mm. Teuvo Pakkalan kirjeet ja Elias Lönnrotin Kanteletar.

Jonkun merkkihenkilön kirjeiden julkaiseminen voi parvella paitsi tutkimusta myös inhimillistä tirkistelynhaluja. August Ahlqvistin kirjeet herättävät uteliaisuutta molemmissa suhteissa. Onhan kyseessä viime vuosisadan suomalaisen kirjallisuuden, tieteesen ja koko sivistyselämään sekä syvästi että laajalti vaikuttanut persoona, joka vielä nykysuomalaisessakin saattaa nostattaa monenlaisia tunteita. Eikä lukija petykään odotuksissaan. Nyt julkaistun, lähes 400 kirjettä käsittävän kokoelman avulla voi seurata Ahlqvistin vaiheita 18-vuotiaasta ylioppilaasta hänen viimeiseen elinvuoteensa saakka. Niille, jotka tarttuvat kirjaan löytääkseen sensaatiomaisia paljastuksia Ahlqvistin suhteesta Aleksis Kiveen, on kuitenkin suositeltava muiden lähteiden etsimistä. Kirjeet eivät sisällä viittaustakaan Kiveen eikä hänen teoksiinsa. Maija Hirvonen arvelee esipuheessaan tämän johtuvan siitä, että »aihe oli Ahlqvistille pohjimmaltaan varsin kipeä, ja ehkä hän myös vaikenemalla halusi osoittaa, että asia oli hänen osaltaan loppuun käsitelty». Näin saattaa hyvinkin olla. Mutta sekin on mahdollista, ettei Ahlqvistilla yksinkertaisesti ollut kenellekään mitään kirjoitettavaa tästä aiheesta.

Professorilla näyttää olleen kädet täynnä mitä moninaisimpia tehtäviä. Kiven arviointi oli yksi muiden joukossa.

Näin runsaan Ahlqvistin kirjeiden kokoelman olemassaolosta saamme kiittää ennen muuta Sulo Haltosta, suomalaisen oppihistorian väsymätöntä työmyyrää, jolle Ahlqvistin kirjeiden kerääminen, kopioiminen ja järjestäminen oli vuosikausien harrastus. Aineistoa on kertynyt 32 koti- ja ulkomaisesta lähteestä, suurin osa Helsingin yliopiston kirjastosta ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistosta. Kokoelma sisältää lähes 80 henkilölle sekä erinäisille laitoksille, seuroille, lehdille ja virastoille lähetettyjä kirjeitä. Laadultaan ne ovat hyvin monenkirjavia. Mukana on lehdille lähetettyjä pitkiä matkakirjeitä, tieteellisiä keskusteluja koti- ja ulkomaisien kollegojen kanssa, virallisia anomuksia, selostuksia ja lausuntoja, sukulaisille ja ystäville lähetettyjä yksityiskirjeitä ja vähäisiä lappusia.

Ahlqvistin uskollisin kirjekumppani näyttää olleen Elias Lönnrot: hänelle lähetettyjä kirjeitä kokoelmaan sisältyy peräti 40. Ensimmäisen niistä on toukokuussa 1845 kirjoittanut 19:nnessä oleva ylioppilas, ja se koskee vierasperäisten maantieteellisten nimien oikeinkirjoitusta. Ahlqvist oli jo koululaisena julkaissut suomenoksensa eräästä maantieteen oppikirjasta mutta tyytymättömänä sen kieli- ja painoasuun suunnitteli uutta painosta ja pyysi nyt Lönnrotilta neuvoja. Viimeinen Lönnrotille lähetetyistä kirjeistä on huhtikuulta 1882, ja siinä Ahlqvist pyytää »Kunnioitettavaa Veljeä» luokseen syömään »puolipäivästä».

Toiseksi eniten Ahlqvist näyttää kollegoistaan muistaneen József Budenzia. Näiden kahden oppineen kirjeenvaihto alkoi v. 1866 ja jatkui toistakymmentä vuotta, ajoin hyvinkin intensiivisenä. Tätä suomalais-unkarilaisten tieteellisten ja kulttuurisuhteiden alkuvaiheita valaisevaa kirjeenvaihtoa on yksityiskohtaisesti tarkastellut Artturi Kannisto (SUSA 50:3, 1939). Budenz samoin kuin häntä vanhempi Pál Hunfalvy olivat tunnetusti ahkerassa kirjeenvaihdossa suomalaisten ai-

kalaistensa kanssa. Tätäkin kulttuurihistoriamme kannalta ainutlaatuista kirjeenvaihtoa ollaan parhaillaan toimittamassa julkaistavaksi. Ahlqvist ja Budenz kertoivat kirjeissään toisilleen suunnitelmistaan ja vaihtoivat ajankohtaisia tieteen kuulumisia. Keskeisenä aiheena oli pitkään Budenzin suomalais-unkarilaisen sanakirjan hanke. Budenz kyseli Ahlqvistilta suomen sanojen ja sanontojen merkityksiä, etsi apua taivutuksen, syntaksin ja tyylivärien ongelmiin, ja Ahlqvist vastaili auuliisti. Budenzhan ei lopultakaan ehtinyt saada sanakirjaansa valmiiksi, vaan sen julkaisi hänen oppilaansa ja seuraajansa József Szinnye. Myös tämän kanssa Ahlqvist vaihtoi kirjeitä.

Ahlqvistista saa suurin piirtein odotuksenmukaisen kuvan niiden kirjeiden perusteella, jotka hän osoitti ystävilleen, kollegoilleen ja kaukaisemmille. Hän näyttäytyy syvästi tehtäviinsä paneutuneena ja alastaan innostuneena suomen ja sen sukukielten tutkijana, jonka asiantuntemukseen taajaan turvaudutaan ja joka kärsivällisesti ja vaivojaan säästämättä jakaa tietojaan ja ohjeitaan joka taholle. Hänen kannanottonsa ovat selkeitä, joskus jyrkkiäkin, mutta vaikuttavat aina vilpittömiltä.

Kirjaan on sisällytetty myös sellaisia kirjeitä, joita Ahlqvist kirjoitti matkoiltaan mm. Suomettareen, Mehiläiseen ja Finlands Allmänna Tidningiin. Näissä on joi-takin varsin herkullisia paloja, kuten kuvaus käynnistä Jakob Grimmin luona, joka julkaistiin Mehiläisessä 1862, ja muutama Suomettaressa julkaistu matkakirje Keski-Euroopasta. Kiintoisa dokumentti ajaltaan on myös pitkä selostus »Tarton Virolaisesta kirjallisuudenseurasta», jonka Finlands Allmänna Tidning julkaisi 1871.

Kuvaa Ahlqvistin persoonasta täydentävät olennaisesti hänen omaisilleen lähettämänsä kirjeet. Hän osoittautuu oikein mallimieheksi. Jo nuorukaisena hän lupaa huolehtia äidistään ja veljistään, ja tämän lupauksensa hän pitää tunnollisesti loppuun saakka. Valtaosa omaisille lähetyistä kirjeistä, nelisenkymmentä, on osoi-

tettu August Ahlqvistin velipuolelle Oskar Emil Kiviselle, josta tuli Värtsilän tehtaan kassanhoitaja. Ne ovat enimmäkseen melko proosallisia, pääsisältönä ovat taloudelliset ja muut käytännölliset asiat, mutta juuri niistä käy ilmi Ahlqvistin huolenpito äidistään ja veljistään, jopa rappiolle joutuneesta Fredrikistä.

Aivan oma lukunsa ovat Siperian-kirjeet, joita Ahlqvist lähetti vaimolleen ja Väinö-pojalleen vuosina 1877 ja 1880 tekemiltään matkoilta. Ne avaavat pienen täyhystysaukon varttuneen tiedemiehen sisimpään, jota hän muuten näyttää varjelleen paljastamasta. Näkyviin tulee rakkaudesta, kaipausta ja huolta. Tuhansien kilometrien päästä tutkimusmatkailija huolehtii perheensä talousasioista ja poikansa koulunkäynnistä yksityiskohtaisin ohjein. Postinkulku ei ollut tuolloinkaan erityisen nopeaa. Kirje tuli Pietarista Helsinkiin tosin parissa päivässä, mutta kaukaisista idän kaupungeista aikaa meni pari viikkoa eli lähes yhtä kauan kuin nykyäänkin. Berzovista ja Obdorskista, pitkien porotai venekyytien takaa, postia sai odotella kuukauden päivät. Jotta välitön keskusteluyhteys olisi säilynyt, Ahlqvistilla oli herttainen tapa lähettellä vaimolleen sähköitä matkansa varrelta aina tilaisuuden tullen. Vastauksen hän sai niihin yleensä samana tai seuraavana päivänä.

Ahlqvistilla on suuret ansiot kirjasuomen kehittämisessä. Mitä hän sai aikaan, näkyy mainiosti myös hänen oman ilmaisansa kehittämisessä vuodesta 1845 vuoteen 1889. Oikeinkirjoitus vakiintuu, lause- ja virkerakenne selkiintyy, ja sanasto monipuolistuu. Ensimmäisten kirjeiden kieli tuntuu nykylukijasta selvästi arkaistiselta; viimeiset kirjeet ovat jo hyvin lähellä nykysuomea.

Maija Hirvonen ja Kaisu Lahikainen ovat tehneet hyvää työtä. Vieraskieliset kirjeet on suomennettu. Kirjaan on liitetty valaiseva selitysosa, tarkkoja henkilöietoja sisältävä luettelo kirjeiden saajista, luettelo kirjeiden säilytyspaikoista ja henkilöhakemisto.

MIKKO KORHONEN